

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 12.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.12.6>

УДК 330.3

*Г. О. Дорошенко,
д. е. н., професор, Харківський національний університет міського
господарства ім. О. М. Бекетова
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5535-8494>*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПАРАДИГМ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ВІД СТАЛОСТІ ДО ЕКОНОМІКИ ДОБРОБУТУ

*H. Doroshenko,
Doctor of Economic Sciences, Professor, O.M. Beketov
National University of Urban Economy in Kharkiv*

THE TRANSFORMATION OF ECONOMIC DEVELOPMENT PARADIGMS: FROM SUSTAINABILITY TO A WELLBEING ECONOMY

У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз трансформації парадигм економічного розвитку від ВВП-орієнтованої моделі та концепції сталого розвитку до економіки добробуту (Beyond GDP). Обґрунтовано обмеженість традиційних підходів, зосереджених на кількісному економічному зростанні, та показано їх нездатність адекватно відображати якість життя, соціальну справедливість і стан природного капіталу в умовах глобальних криз і структурних трансформацій. Систематизовано ключові операційні моделі сталого розвитку, зокрема зелену, циркулярну, синю

економіку та біоекономіку, визначено їх потенціал і інституційні обмеження. Особливу увагу приділено економіці добробуту як інтегративній стратегічній рамці, що поєднує економічні, соціальні та екологічні виміри розвитку та може слугувати основою формування сучасної економічної політики, орієнтованої на підвищення якості життя та довгострокову стійкість.

The article provides a comprehensive theoretical and methodological analysis of the transformation of economic development paradigms from GDP-oriented growth models and the concept of sustainable development towards a wellbeing economy (Beyond GDP). It substantiates the growing limitations of traditional growth-based approaches, which prioritize quantitative macroeconomic indicators while failing to adequately reflect qualitative dimensions of societal progress, including quality of life, social cohesion, distributional justice and the preservation of natural capital. These shortcomings become particularly evident under conditions of global crises, climate change, demographic shifts and military disruptions.

The study systematizes key operational models developed within the sustainability paradigm, namely the green economy, circular economy, blue economy and bioeconomy, identifying their conceptual foundations, policy instruments and institutional constraints. While these models contribute to the ecological modernization of economic systems, their implementation often remains embedded within the logic of continuous economic expansion, which limits their capacity to address structural socio-ecological imbalances.

Against this background, the article conceptualizes the wellbeing economy as an integrative political-economic framework that redefines development goals by shifting the focus from production and income maximization to the long-term enhancement of human, social and environmental wellbeing. The Beyond GDP approach is interpreted as a multidimensional system of assessment that combines economic, social and environmental outcomes with qualitative indicators of life satisfaction and societal resilience. The wellbeing economy is shown to possess higher political feasibility and managerial flexibility compared to more radical post-

growth concepts, while simultaneously offering a coherent alternative to GDP-centered policy frameworks.

The article concludes that the wellbeing economy can serve as a viable strategic foundation for modern economic policy, enabling governments to align economic activity with planetary boundaries, social justice and long-term sustainability. This paradigm provides a robust basis for designing development strategies, evaluating public policy performance and guiding economic recovery and transformation in crisis and post-crisis contexts.

Ключові слова: *економіка добробуту; сталий розвиток; парадигми економічного розвитку; зелена економіка; циркулярна економіка; соціальна справедливість.*

Keywords: *wellbeing economy; sustainable development; Beyond GDP; economic development paradigms; green economy; circular economy; social justice.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний етап соціально-економічного розвитку характеризується загостренням системних суперечностей між економічним зростанням, соціальним добробутом населення та екологічними обмеженнями. Домінування ВВП-орієнтованої моделі розвитку, яка тривалий час розглядалася як універсальний індикатор економічного прогресу, дедалі більше виявляє свою методологічну та практичну обмеженість. Зростання макроекономічних показників не гарантує підвищення якості життя, соціальної згуртованості, зменшення нерівності та збереження природного капіталу, що особливо проявляється в умовах глобальних криз, кліматичних викликів, демографічних зрушень і воєнних потрясінь.

Концепція сталого розвитку, яка виникла як відповідь на екологічні та соціальні ризики індустріальної моделі зростання, відіграла важливу роль у формуванні міждисциплінарного бачення розвитку. Водночас практика її

реалізації продемонструвала обмежену здатність подолати структурну залежність економічних систем від постійного кількісного зростання. Подальший розвиток підходів зеленої, циркулярної та низьковуглецевої економіки, а також постзростальних теорій засвідчив необхідність глибшого переосмислення цілей економічного розвитку та критеріїв суспільного прогресу.

У цьому контексті формується економіка добробуту як цілісна політико-економічна парадигмальна рамка, що зміщує акцент із максимізації виробництва та доходів на забезпечення довгострокового людського, соціального та екологічного добробуту. Підхід Beyond GDP інтегрує багатовимірне розуміння розвитку, поєднуючи економічні, соціальні та екологічні результати, а також якісні аспекти життя населення. Однак, незважаючи на зростання інтересу до економіки добробуту на рівні міжнародних організацій, урядів і наукових спільнот, питання її теоретичного обґрунтування, співвідношення з попередніми концепціями та можливостей практичної імплементації залишаються дискусійними та недостатньо систематизованими.

Таким чином, наукова проблема полягає у відсутності цілісного бачення трансформації парадигм економічного розвитку - від концепції сталості до економіки добробуту - з урахуванням їх еволюційної логіки, обмежень і потенціалу для формування нових моделей економічної політики. Вирішення цієї проблеми має важливе практичне значення, оскільки пов'язане з розробленням стратегій соціально-економічного розвитку, систем оцінювання результативності публічної політики, а також інструментів відновлення та трансформації економік у кризових і посткризових умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перехід до сталого та справедливого розвитку вимагає не лише формулювання всеосяжної концепції, а й обґрунтованої розробки відповідних моделей розвитку, а також визначення ключових методів та інструментів, що забезпечують ефективність імплементації. Сучасні процеси включають як активну теоретико-

методологічну розробку таких моделей, так і практичне впровадження принципів сталості в контексті економічних відносин на основі новітніх підходів. Ці питання постійно знаходяться у фокусі уваги як іноземних авторів: Г.Е. Дейлі, Т. Джексон, К. Роуворт, М. Маццукато, Й. Шпангенберг, П. Бартельмус, Е. У. фон Вайцеккер, Р. Капелло, Ю. Габермас так і вітчизняних: Б. В. Буркинський, В. М. Геєць, Л. Г. Мельник та інші.

У сучасних роботах значна увага приділяється стимулюванню підвищення ефективності використання природного капіталу та екологізації економіки, розробці макроекономічної політики, спрямованої на забезпечення зниження екологічного впливу при одночасному зростанні економічної ефективності, формуванню соціально відповідальної поведінки усіх акторів.

Проте дослідження свідчать, що незмінне слідування поточній моделі економічного розвитку, враховуючи масштаби антропогенного навантаження призведе до поглиблення екологічної кризи, зростання соціальної напруженості, збільшення розриву в рівнях доходу та подальшого зниження якості життя. Це, з одного боку, спричиняє дивергенцію наднаціонального природно-виробничо-інституційного середовища, а з іншого — визначає необхідність переходу на іншу, раціональну, ефективну та більш справедливую модель.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Теоретико-методологічне обґрунтування трансформації парадигм економічного розвитку від концепції сталого розвитку до економіки добробуту (Beyond GDP) як інтегративної стратегічної рамки, а також визначення її потенціалу для формування нових моделей економічної політики, орієнтованих на підвищення якості життя, соціальну справедливість та збереження природного капіталу в умовах глобальних криз і структурних трансформацій.

Для досягнення поставленої мети у статті передбачається розв'язання таких завдань:

- проаналізувати еволюцію парадигм економічного розвитку від ВВП-орієнтованої моделі до сучасних постзростальних підходів;

- систематизувати ключові операційні моделі сталого розвитку (Зелена, Циркулярна, Синя економіка, Біоекономіка), визначивши їх принципи, інструменти та інституційні обмеження;
- виявити концептуальні та практичні обмеження парадигми сталого розвитку, що зумовлюють необхідність її подальшої трансформації;
- здійснити порівняльний аналіз альтернативних концепцій розвитку (Економіка добробуту, Дерост, Стаціонарна економіка, Економіка пончика) з позицій управлінської гнучкості та політичної реалізованості;
- обґрунтувати економіку добробуту як інтегративну стратегічну рамку формування сучасної економічної політики, орієнтованої на якість життя, соціальну справедливість і збереження природного капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначальною тезою в концепції людського розвитку стало усвідомлення того, що соціально-культурні переконання населення безпосередньо впливають на формування людського капіталу, інвестиційні рішення та, як наслідок, на загальну економічну продуктивність і модель зростання. Цей зв'язок не лише обумовлює формування чинних моделей економічного розвитку, але й містить фундаментальний потенціал для відходу від екстенсивного споживання ресурсів та надмірного антропогенного тиску на екосистеми, що уможлиблює становлення більш справедливого та благополучного суспільства. Перехід до сталого розвитку та справедливого розподілу благ вимагає не лише формулювання всеосяжної концепції, а й обґрунтованої розробки відповідних моделей розвитку, а також визначення ключових методів та інструментів, що забезпечують ефективність імплементації. Сучасні процеси включають як активну теоретико-методологічну розробку таких моделей, так і практичне впровадження принципів сталості в контексті економічних відносин на основі новітніх підходів.

Серед операційних моделей, розроблених у межах парадигми сталого розвитку, Зелена економіка є найбільш інституціоналізованою, оскільки вона виступає операціональною моделлю реалізації глобальної концепції сталості,

акцентуючи увагу на економічних інструментах, необхідних для досягнення цільових показників. Найбільш універсальним підходом, сформульованим Програмою ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), є визначення: Зелена економіка — це економіка, яка підвищує добробут людей і забезпечує соціальну справедливість, при цьому суттєво знижуючи екологічні ризики та ступінь деградації довкілля [1].

У дослідженнях науковців, програмах політичних сил та документах міжнародних організацій стикаємося з різними визначеннями, але у публікаціях фіксується, що сутнісною характеристикою Зеленої економіки є особливий характер взаємодії: розвиток економіки має бути узгодженим із тенденціями функціонування екосистем і суспільства, використовуючи та позитивно впливаючи на природний і людський капітал.

Зелена економіка методологічно ґрунтується на трьох базових аксіомах (принципах), які варто розглядати як постулати (Табл. 1):

Таблиця 1. Можливості застосування принципів Зеленої економіки

Принцип	Обмежує	Забезпечує
Непорушність природного капіталу	Обмежує економічне зростання та ресурсну ефективність	Забезпечує довгострокову стійкість та фізичну базу для існування економіки.
Ресурсна ефективність	Мінімізує екологічний вплив на природний капітал і знижує ціну переходу для соціальної справедливості.	Підвищує економічну продуктивність та конкурентоспроможність, відділяючи ВВП від споживання ресурсів.
Соціальна справедливість	Гарантує легітимність та політичну прийнятність екологічних обмежень, необхідних для природного капіталу.	Забезпечує інклюзивність та стійкість попиту на ринках, запобігаючи соціальним конфліктам, що можуть дестабілізувати економіку.

Джерело: сформовано на основі [1]

1. Принцип непорушності природного капіталу полягає у визнанні критичної ролі екосистемних послуг та обмежень планетарних меж.

2. Принцип ресурсної (екологічної) ефективності передбачає максимізацію випуску продукції при мінімізації використання ресурсів та утворення відходів.

3. Принцип соціальної справедливості фіксує обов'язання забезпечення рівного доступу до ресурсів.

Відповідно до логіки Європейського агентства з навколишнього середовища (ЕЕА), Зелена економіка покликана вирішити низку фундаментальних завдань, які забезпечують перехід до стійкого та справедливого розвитку [2].

Основні стратегічні завдання що вирішуються при успішному впровадженні моделі Зеленої економіки є:

1. Декомпозиція економічного зростання від споживання ресурсів (декаплінг):

- ключове завдання полягає у визначенні шляхів економічного підвищення добробуту суспільства, яке не базується на зростанні обсягів споживання ресурсів та посиленні навантаження на екосистеми;

- перехід від екстенсивного до інтенсивного економічного зростання, яке ґрунтується на ефективній взаємодії, інноваціях та раціональному використанні ресурсів із збереженням природного середовища.

2. Забезпечення стійкості екосистем (врахування меж):

- застосування ресурсоефективних технологій не може бути єдиним обмежувачем для збільшення масштабів залучення елементів екосистеми у виробничі процеси;

- обов'язковим є врахування стану, можливих тенденцій та наявних обмежень конкретних природних систем при здійсненні господарської діяльності. Це має відображатися вже на етапі планування та подальшого моніторингу економічних проєктів.

3. Справедливий розподіл зовнішніх ефектів (екстерналій):

- забезпечення справедливого розподілу як негативних, так і позитивних екстерналій, що виникають внаслідок функціонування економічної сфери;

- Забезпечення справедливого розподілу ефектів, які виникають у процесі трансформації економіки та розвитку Зеленої економіки (наприклад, уникнення непропорційного тягаря для вразливих груп населення під час впровадження нових екологічних податків).

Концептуальною основою моделі є ідея "Потрійного кінцевого результату" (Triple Bottom Line), що передбачає рівноправну інтеграцію економічного прибутку, соціальної справедливості та екологічної стійкості у процеси прийняття рішень та розподілу ресурсів [3].

ЮНЕП визначає Зелену економіку через три наскрізні ключові категорії:

1. Низьковуглецева економіка. Цей вимір фокусується на скороченні чистих викидів парникових газів (ПГ) та досягненні кліматичної нейтральності. Її регулятивним наріжним каменем є Європейський кліматичний закон (Регламент (ЄС) 2021/1119), який встановлює юридично обов'язкову мету кліматичної нейтральності до 2050 року та проміжну ціль: скорочення чистих викидів ПГ щонайменше на 55% до 2030 року порівняно з рівнем 1990 року [4]. Комплекс законодавчих ініціатив, відомий як Пакет «Fit for 55», переглядає усі релевантні економічні інструменти, включаючи Систему торгівлі викидами ЄС (EU ETS), для забезпечення досягнення цієї цільової декарбонізації. Додатково, Директива 2012/27/ЄС про енергоефективність встановлює обов'язкові національні цілі з енергоефективності, що є критично важливим для зниження кінцевого енергоспоживання та декарбонізації енергетичного сектору.

2. Ресурсоефективна економіка. Цей напрямок акцентує увагу на раціональному використанні ресурсів, мінімізації відходів та переході до циклічної моделі. Його правовою основою є Рамкова директива 2008/98/ЄС про відходи, яка встановлює ієрархію поводження з відходами та сприяє замиканню матеріальних потоків.

Ключовою операційною моделлю є Циклічна економіка (Circular Economy), що фокусується на оптимізації ресурсопотоків шляхом максимізації терміну служби продуктів, ремонту, повторного використання та замикання циклів матеріалів (принцип: відходи = ресурси). Основна відмінність між лінійною та циркулярною моделями полягає у відношенні до ресурсної бази та кінцевого продукту. Якщо Лінійна модель розглядає природні ресурси як необмежені та дешеві, а готовий продукт має бути швидко замінений (плановане старіння), то Циркулярна модель оцінює ресурси як кінцеві, відходи як такі не існують, оскільки кінцевий продукт є цінним ресурсом для наступного циклу. Циркулярна економіка є регенеративною системою, спрямованою на максимальне збереження цінності матеріалів. Її ключові етапи та принципи відрізняються:

1. Розробка - продукти проєктуються для довговічності, можливості ремонту, демонтажу та подальшої переробки.

2. Виробництво/Регенерація - використання відновлюваних джерел енергії та переважно вторинної сировини.

3. Використання/Повторне використання - пріоритет надається продовженню терміну служби продукту через ремонт, відновлення, модернізацію або спільне використання.

4. Збір та Переробка - матеріали, які не можуть бути повторно використані чи відремонтовані, збираються та повертаються у виробничий цикл як високоякісна сировина, мінімізуючи обсяги відходів і потребу у первинних ресурсах.

Наразі лише близько 9% ресурсів використовуються для повторного виробництва [5]. Проте, економіка замкненого циклу містить значний невикористаний потенціал, надаючи державі та бізнесу додаткову цінність і конкурентні переваги, що доводить її економічну доцільність.

Бізнес-модель у рамках Циркулярної економіки візуалізується через замкнені цикли використання ресурсів. Важливо, що це не вимагає обов'язкової циклічності лише в межах однієї конкретної компанії. У

більшості випадків йдеться про включення внутрішньої системи компанії у зовнішній ланцюжок бізнес-моделей, які спільно формують масштабну систему циклічного застосування ресурсів.

Згідно з оцінкою Accenture Research, відходи, розглянуті як ресурс, становлять колосальну цінність, яка до 2030 року може сягнути 4,5 трлн доларів США [5].

П. Лейсі, Дж. Лонг та У. Спіндлер виділяють п'ять найбільш успішних, на їхній погляд, циркулярних бізнес-моделей, які дозволяють найбільш швидко й ефективно розвинути цю економічну модель [6]:

1. Циркулярні поставки (Circular Supplies) - використання відновлюваних, біологічних або повністю перероблених матеріалів, які можна багаторазово включати в цикл.

2. Відновлення ресурсів (Resource Recovery) - системна переробка відходів та побічних продуктів виробництва у нові високоцінні ресурси.

3. Подовження терміну служби продукту (Product Life Extension) - продовження терміну корисного використання продукту через ремонт, модернізацію, відновлення або перепродаж.

4. Платформи спільного використання (Sharing Platforms) - створення платформ для спільного використання продуктів, що підвищує інтенсивність їхнього використання та зменшує потребу у купівлі нових одиниць.

5. Продукт як послуга (Product as a Service) - продукти не продаються, а надаються клієнтам за підпискою або лізингом. Це стимулює виробника проєктувати продукт для довговічності та легкості повернення/ремонт.

Оскільки циклічна модель функціонує в рамках глобальних ланцюжків створення цінності, такі інновації вимагають тісної координації всіх зацікавлених сторін, стаючи, таким чином, мережевими.

Цей підхід відповідає принципу «win-win-win», коли зміна у цілепокладанні, плануванні та діях усіх стейкхолдерів дозволяє збалансувати інтереси та об'єднати зусилля на різних рівнях для формування стійких ринків.

Більш інноваційною концепцією є Синя економіка (Blue Economy), яка базується на наслідуванні природних екосистем та використанні вже наявних ресурсів (відходів інших процесів) для створення систем із нульовими відходами та нульовими викидами, при цьому генеруючи прибуток за рахунок каскадного використання ресурсів та інновацій.

Концепція Синьої економіки була розроблена та представлена у рамках Римського клубу бельгійським економістом і бізнесменом Гюнтером Паулі [7], який також був причетний до становлення Зеленої економіки.

Г. Паулі визначає сутнісну роль Синьої економіки як механізму відновлення екосистеми, заснованого на симбіотичному співіснуванні з природою та використанні виняткових можливостей і ресурсів Світового океану. Світовий океан забезпечує 10–12% продовольства та поглинає 30% CO₂, що виділяється суспільством у процесі життєдіяльності. Модель, запропонована Г. Паулі, спрямована на усунення важливого недоліку Зеленої економіки – надмірно високої вартості продукції. Синя економіка має на меті надати доступну продукцію всім верствам населення, виробництво якої не призвело до збільшення викидів чи утворення відходів.

Синя економіка базується на закономірностях і принципах живої природи: розвиток у межах мікросистем, оскільки локальні системи вважаються більш стійкими та здатність до каскадного регулювання та самовідновлення.

Належний аналіз цих природних принципів слугує джерелом інновацій для стійкого господарювання. Використання відновлюваних біологічних ресурсів не лише океану, а й суші передбачає інша модель економіки сталого розвитку – Біоекономіка (Bioeconomy). В її основі лежить активне застосування біотехнологій, на чому робиться акцент у більшості визначень, наданих міжнародними організаціями. Наприклад на Глобальному саміті (2015) було сформовано таке визначення: «Наукоємне виробництво та використання біологічних ресурсів, інноваційних біологічних процесів та

принципів для стійкого забезпечення товарами та послугами в усіх секторах економіки» [8].

Ключова функція Біоекономіки — заміщувальна. Вона полягає в активному витісненні невідновлюваних викопних ресурсів і матеріалів відновлюваними аналогами, відмові від виробництва біопродуктів, чиї поточні виробничі процеси не відповідають принципам сталості, а також у вдосконаленні використання природного капіталу та екосистемних послуг.

Розвиток Біоекономіки обумовлений двома групами чинників:

1. Фактори, що визначають необхідність перегляду поточного устрою господарської системи.

2. Фактори та умови, що уможливають функціонування даної моделі.

Біоекономіка має схожі риси з Циркулярною економікою, тому деякі дослідники виділяють напрямок біоекономіки замкненого циклу, вказуючи на синергетичний ефект від об'єднання цих двох моделей. Ключовим інструментом такого поєднання є Регламент про екодизайн для сталих продуктів (ESPR), який встановлює вимоги щодо довговічності, ремонтпридатності та можливості переробки широкого спектра товарів. Цей Регламент також вводить пряму заборону на знищення непроданого текстилю та взуття, сприяючи підвищенню ресурсної продуктивності та зниженню екологічного сліду.

Соціально орієнтована економіка. Цей вимір фокусується на соціальній справедливості та інклюзивності, забезпечуючи, щоб «зелений перехід» був справедливим і не залишив позаду вразливі групи населення. Стратегічною основою соціальної політики ЄС є Європейський стовп соціальних прав (EPSR), який встановлює 20 ключових принципів і прав для підтримки справедливих ринків праці та систем соціального захисту. Зокрема, Директива (ЄС) 2022/2041 про адекватну мінімальну заробітну плату [9] спрямована на забезпечення гідного рівня життя та боротьбу з бідністю. Крім того, План дій ЄС щодо соціальної економіки підтримує соціальні підприємства та

кооперативи, які ставлять соціальні цілі вище за прибуток, тим самим сприяючи інклюзивному зростанню та створенню якісних робочих місць.

Ця багатовимірність концепції підкреслює її комплексний зміст. Таким чином, сутнісною характеристикою цієї моделі є особливий характер взаємодії: розвиток економіки має бути узгодженим із тенденціями функціонування екосистем і суспільства, використовуючи та позитивно впливаючи на природний і людський капітал.

Проведений аналіз моделей у рамках сталої парадигми дозволяє виділити ключову перевагу, що полягає в інтеграції екологічних та соціальних міркувань в економічне планування та створенні синергетичного ефекту між екологічною та макроекономічною політиками.

Взаємопроникнення цих трьох ключових принципів, про які згадувалося на початку статті, формує інтегроване регулятивне поле, необхідне для оптимізації траєкторії сталого розвитку, де кожен принцип виступає критичним обмеженням для інших.

Екологічна Справедливість (природний капітал + соціальна справедливість). Ця взаємодія визначає розподільчий аспект екологічної політики. Вона вимагає гарантування рівноправного доступу до високоякісних екосистемних послуг та захисту вразливих соціальних груп від диспропорційного впливу екологічних викликів. Економічні механізми тут фокусуються на зменшенні соціально-екологічної нерівності.

Екологічна Ефективність (природний капітал + ресурсна ефективність). Цей сегмент є операційною основою декаплінгу. Він передбачає максимальне зниження ресурсоемності ВВП та мінімізацію чистих відходів на одиницю доданої вартості. Його реалізація досягається через інвестиції в інноваційні технології та структурну трансформацію виробничих ланцюгів у напрямку циркулярної економіки.

Соціально-Економічна Ефективність (ресурсна ефективність + соціальна справедливість). Ця область сфокусована на використанні заходів ресурсної ефективності для підвищення інклюзивності та зменшення соціальних витрат.

Прикладом є використання програм енергоефективності як інструменту зниження енергетичної бідності та створення "зелених" робочих місць. Це забезпечує політичну легітимність екологічної трансформації.

Інтеграція всіх трьох принципів формує оптимальну траєкторію сталого розвитку, де економічна активність є фінансово життєздатною, соціально прийнятною та екологічно стійкою. Цей підхід є основою для розробки інституціональних реформ та політик, орієнтованих на довгострокову стійкість [10].

Проте практична реалізація критично залежить від активної регулюючої ролі держави, яка має проводити оцінку відповідності чинних інструментів управління принципам сталості, відмовлятися від застарілих механізмів екстенсивної моделі та обґрунтовано використовувати новітні «зелені» стимули.

Незважаючи на значну інституційну та концептуальну розробленість, реалізація парадигми сталого розвитку виявила низку суттєвих обмежень, які унеможливають системне вирішення глобальних криз, що є каталізатором для переходу до більш справедливих і прогресивних концепцій розвитку.

Ключовим концептуальним обмеженням парадигми сталого розвитку та її операційної моделі - Зеленої економіки - є її націленість на збереження чинної економічної структури шляхом впровадження лише коригуючих заходів. Ця орієнтація призводить до того, що на практиці концепція часто тлумачиться вузько та технократично.

Фокус політичної та бізнес-діяльності зміщується насамперед на два виміри: технологічний вимір (досягнення вуглецевої нейтральності та впровадження ресурсозберігаючих технологій для підвищення ефективності) та якість продукції (покращення екологічних характеристик товарів і послуг). Цей технологічно-продуктовий ухил призводить до ігнорування необхідності системної соціальної трансформації. У результаті, критично важливі елементи, як-от соціальна інклюзивність і справедливість, реалізуються у практичному житті значно рідше. Такий дисбаланс створює ризик «зеленого» капіталізму,

коли інновації та екологізація процесів слугують лише продовженням логіки максимізації прибутку (забезпечуючи технічну ефективність), а не інструментом системної трансформації.

Крім того такий підхід має і операційні недоліки:

1. залежність концепції від кількісних показників, орієнтованих на зростання, що вимагає вирішення фундаментального завдання, що полягає у абсолютній декомпозиції економічного зростання від споживання ресурсів (декаплінг). Проте, модель не розглядає структурну необхідність постійного накопичення капіталу, що спричиняє ефект відскоку, коли зростання технологічної ефективності нівелюється зростанням обсягів виробництва, роблячи абсолютне зниження ресурсоспоживання недосяжним. Сама необхідність такого відокремлення вказує на фундаментальну нездатність традиційного ВВП адекватно відображати добробут і екологічні витрати.

2. Модель базується на технологічній ресурсоефективності, не забезпечуючи обов'язкового врахування стану та наявних обмежень конкретних природних систем, що прямо суперечить Принципу непорушності природного капіталу. Залежність від ринкових інструментів та приватного фінансування для впровадження ініціатив відкриває шлях до Грінвошінгу, коли компанії інвестують у мінімальні коригуючі заходи лише для покращення публічного іміджу, без фундаментальної зміни ресурсоемної бізнес-моделі.

3. Критичним часовим обмеженням є використання традиційних інструментів дисконтування в економічному аналізі. Цей метод знижує теперішню вартість майбутніх екологічних витрат (що нестимуть наступні покоління), роблячи поточні економічні вигоди більш пріоритетними, що прямо суперечить принципу міжпоколіннєвої справедливості та довгостроковій стійкості концепції.

У результаті, незмінне слідування моделі, що орієнтована на кількісне зростання, не усуває структурних дисбалансів, що призводить до поглиблення екологічної кризи та зростання соціальної напруженості. Це визначає

необхідність переходу на якісно інший рівень, яким стають концепції постзростання, що фокусуються на якісних, а не кількісних показниках розвитку. Ці моделі пропонують комплексну перебудову, відкидаючи аксіому про необхідність постійного зростання ВВП. Основні концепції цього підходу представлено у таблиці 2.

Таблиця 2. Порівняльний аналіз моделей пост-зростання

Концепція	Ключовий Фокус	Ставлення до зростання ВВП	Політико-економічний статус
Економіка добробуту (Beyond GDP)	Якість життя, соціальні показники, стійкість.	Відхід від ВВП як основного індикатора; його доповнення якісними метриками.	Офіційна ініціатива ЄС та міжнародних організацій; реформістська.
Дерост (Degrowth)	Скорочення матеріального потоку, зниження споживання, справедливий розподіл.	Цілеспрямоване, сплановане зниження ВВП у розвинених країнах.	Радикальна ідеологічна позиція; низька політична прийнятність.
Стаціонарна економіка	Підтримка фізично стабільного запасу капіталу та населення; постійний потік ресурсів.	Стабілізація (припинення) зростання; акцент на якісному, а не кількісному розвитку.	Класична екологічна економіка; теоретична модель рівноваги.
Економіка пончика (Doughnut)	Знаходження безпечного простору між соціальним мінімумом та екологічною стелею.	Агностицизм (байдужість) до зростання/скорочення ВВП, якщо враховані межі.	Сучасна, інтегративна модель; висока релевантність на місцевому рівні.

Джерело: сформовано автором

Переваги цього переходу є багатовекторними:

1. Гарантування екологічної стійкості. Моделі постзростання є єдиними, що прямо визнають фізичні ліміти планети, встановлюючи абсолютні обмеження на споживання ресурсів і забезпечуючи непорушність критичного природного капіталу через цілеспрямоване скорочення матеріального потоку.

2. Стимулювання соціального процвітання. Фокус зміщується з кількісного зростання ВВП на якісні показники добробуту та розподільчу справедливість. Це досягається через переорієнтацію ресурсів у соціально-економічні сектори (охорона здоров'я, освіта, догляд) і сприяє зменшенню нерівності.

3. Оптимізація часу та зниження ризиків. Сприяючи скороченню робочого часу та зменшенню надлишкового споживання, ці моделі підвищують якість життя. Водночас, вони знижують ризики фінансових криз, які часто є наслідком необхідності підтримки експоненційного зростання.

Таким чином, перехід до моделей постзростання — це не відмова від прогресу, а фундаментальне переосмислення його вектора: від кількісного розширення до якісного, справедливого та екологічно стійкого розвитку.

Усі зазначені моделі пропонують необхідну екологічну корекцію, проте Економіка добробуту може розглядатися як стратегічна рамка розвитку через її високу політичну реалістичність, управлінську гнучкість та інтегративну потужність:

- Економіка добробуту демонструє значну перевагу у політичній сфері порівняно з більш радикальними концепціями та фокусується на позитивних, вимірюваних результатах, таких як здоров'я, освіта, якість довкілля та соціальна згуртованість. Термін "Дерост" часто несе негативний відтінок, асоціюється з економічною деградацією, що ускладнює його інституціоналізацію та прийняття бізнесом. Економіка добробуту робить акцент на процвітанні, а не на скороченні, забезпечує ширшу коаліцію підтримки та полегшує її інтеграцію у державні стратегії.

- Ключова сила Економіки добробуту полягає у її здатності замінити ВВП як основний індикатор прогресу комплексом якісних показників. Ця модель не є лише екологічною; вона вимагає переходу від кількісної максимізації до якісної оптимізації. Вона використовує мультиміріну систему оцінки, що охоплює людський, соціальний, природний та фінансовий капітал. Це дозволяє урядам приймати рішення, які системно інтерналізують соціальні та екологічні витрати, які традиційний економічний аналіз схильний

екстерналізувати. Таким чином, вона стає всеосяжним управлінським інструментом, а не лише критичним екологічним обмеженням.

- На відміну від Стаціонарної економіки, яка вимагає стабілізації фізичного потоку, або Деросту, який вимагає його цілеспрямованого скорочення, Економіка добробуту є агностичною до динаміки ВВП. Вона визначає граничні умови (планетарні ліміти та соціальні основи, як у Економіці пончика). Економічна діяльність вважається успішною, якщо вона підвищує добробут без порушення цих меж, незалежно від того, чи зростає при цьому ВВП. Це дозволяє здійснювати стратегічне зростання у секторах, які покращують якість життя (наприклад, охорона здоров'я, освіта, відновлювана енергетика) та вимагати скорочення у ресурсоємних та шкідливих галузях, забезпечуючи гнучкість політики, необхідну для трансформаційного періоду.

Саме завдяки своїй інтегративній потужності та фокусу на позитивних індикаторах, Економіка добробуту позиціонується як найбільш життєздатна та ефективна стратегічна рамка для заміни застарілої моделі, орієнтованої на ВВП. Вона пропонує шлях до стійкого процвітання, яке є соціально справедливим та екологічно обмеженим.

Економіка добробуту відходить від моніторингу винятково фінансового потоку (ВВП), запроваджуючи систему показників, що відображають стабільність капіталу та якість життя. Ці показники зазвичай поділяються на чотири ключові групи (або чотири види капіталу):

1. Людський капітал оцінюється через показники, що відображають знання, навички, здоров'я та потенціал населення.
2. Природний капітал аналізується через показники, що відображають запаси природних ресурсів та здатність екосистем надавати послуги.
3. Соціальний капітал вимірюється показниками, що відображають якість соціальних зв'язків, інституцій та рівень довіри у суспільстві.

4. Фінансовий/Виробничий Капітал інтерпретується через показники, що оцінюють фінансову стабільність та стійкість інфраструктури, які служать добробуту, а не самоцілі.

Використання цих показників дозволяє урядам здійснювати інвестиційну політику та розподіл ресурсів, які безпосередньо спрямовані на збільшення якісного капіталу та довгострокового процвітання, а не просто на кількісне зростання.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Економіка Добробуту виходить за межі суто критичного аналізу, пропонуючи всеосяжну та оперативну стратегічну рамку, здатну замінити застарілу модель, орієнтовану на ВВП. Її сила полягає у подвійній перевазі:

- по-перше, політичний реалізм. Фокус на позитивних результатах забезпечує широку коаліційну підтримку та полегшує інституціоналізацію на державному рівні, уникаючи негативної конотації, властивої Деросту;

- по-друге, управлінська гнучкість. Запровадження чотирьох груп капіталу (людського, природного, соціального та фінансового) створює мультимірну систему оцінки. Ця система дозволяє урядам системно інтерналізувати соціальні та екологічні витрати, перетворюючи модель Добробуту на всеосяжний інструмент для прийняття рішень щодо інвестицій та розподілу ресурсів.

Інтегративна потужність та агностицизм щодо динаміки ВВП роблять цю модель найбільш життєздатною та ефективною для трансформаційного періоду. Вона пропонує чіткий шлях до стійкого процвітання, яке є соціально справедливим та екологічно обмеженим, що є імперативом для економік 21-го століття.

Подальші дослідження доцільно зосередити на вивченні механізмів та інструментів для забезпечення ефективності переходу, формуванню відповідної політики на державному та регіональних рівнях. Це вимагає відмови від застарілих механізмів, що належать до екстенсивної моделі розвитку, та обґрунтованого використання новітніх «зелених» стимулів: цільових субсидій,

інвестиції в інновації та технології, державних інвестицій у стійкі проекти, змін у амортизаційній та податковій політиках, нових механізмів державних закупівель стійких товарів, робіт та послуг, створення стійких робочих місць, посилення екологічного та соціального регулювання.

Література

1. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. UNEP. URL: <https://whygreeneconomy.org/information/unep-green-economy-report/> (дата звернення: 15.12.2025).
2. Європейська екологічна агенція : офіц. сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-diyalnist/spivrobitnytstvo-z-mizhnarodnymy-organizatsiyamy/yevropejska-ekologichna-agentsiya/> (дата звернення: 15.12.2025).
3. Elkington J. Cannibals With Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business. Oxford : Capstone, 1997. 402 p.
4. Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/1119/oj/eng> (дата звернення: 15.12.2025).
5. Circle Economy. The Circularity Gap Report 2019. Amsterdam : Circle Economy, 2019. URL: <https://www.circularity-gap.world/2019> (дата звернення: 15.12.2025).
6. Lacy P., Long J., Spindler W. The Circular Economy Handbook: Realizing the Circular Advantage. London : Palgrave Macmillan UK, 2020. 350 p.
7. Pauli G. A. The Blue Economy: 10 Years, 100 Innovations, 100 Million Jobs. Taos, NM : Paradigm Publications, 2010. 308 p.
8. Global Bioeconomy Summit. Communiqué of the Global Bioeconomy Summit, Berlin, 24–26 November 2015. URL: <https://gbs2020.net/wp->

content/uploads/2021/10/Communique_final_neu.pdf (дата звернення: 15.12.2025).

9. European Parliament, Council of the European Union. Directive (EU) 2022/2041 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on adequate minimum wages in the European Union // Official Journal of the European Union. 2022. L 275. 33 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2041/oj> (дата звернення: 15.12.2025).

10. Doroshenko H., Kalinichenko L., Sukursheva H., Ternova I., Kononenko Y. Реалізація цілей сталого розвитку на основі ESG факторів крізь призму європейського досвіду // Investytsiyyi: praktyka ta dosvid. 2024. № 2. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.2.33>

References

1. UNEP (2011), “Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication”, available at: <https://whygreeneconomy.org/information/unep-green-economy-report/> (Accessed 05 Dec 2025).

2. Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine (2025), “European Environment Agency”, available at: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-diyalnist/spivrobitnytstvo-z-mizhnarodnymi-organizatsiyamy/yevropejska-ekologichna-agentsiya/> (Accessed 05 Dec 2025).

3. Elkington, J. (1997), *Cannibals With Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business*, Capstone, Oxford, UK.

4. European Parliament and Council of the European Union (2021), “Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021”, available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/1119/oj/eng> (Accessed 05 Dec 2025).

5. Circle Economy (2019), “The Circularity Gap Report 2019”, Circle Economy, Amsterdam, available at: <https://www.circularity-gap.world/2019> (Accessed 05 Dec 2025).
6. Lacy, P. Long, J. and Spindler, W. (2020), “The Circular Economy Handbook: Realizing the Circular Advantage”, Palgrave Macmillan UK, London, 350 p.
7. Pauli, G.A. (2010), The Blue Economy: 10 Years, 100 Innovations, 100 Million Jobs, Paradigm Publications, Taos, NM.
8. Global Bioeconomy Summit (2015), “Communiqué of the Global Bioeconomy Summit”, Berlin, 24–26 November 2015, available at: https://gbs2020.net/wp-content/uploads/2021/10/Communique_final_neu.pdf (Accessed 05 Dec 2025).
9. European Parliament and Council of the European Union (2022), “Directive (EU) 2022/2441 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on adequate minimum wages in the European Union”, Official Journal of the European Union, available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2441/oj> (Accessed 05 Dec 2025).
10. Doroshenko, H. Kalinichenko, L. Sukursheva, H. Ternova, I. and Kononenko, Y. (2024), “Implementation of sustainable development goals based on ESG factors through the prism of European experience”, Investytsiyi: praktyka ta dosvid, vol. 2. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.2.33>

Стаття надійшла до редакції 15.12.2025 р.